

KITEKINTÉS

AZ INTAMEL, a nagyvárosi könyvtárak nemzetközi szövetsége 14. évi közgyűlését Budapesten rendezte, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezésében, 1981. augusztus 24–28 között. Ez a testület első alkalommal ült össze szocialista országban.

26 nagyvárosi könyvtárból 41 külföldi résztvevő étkezett. Az európaiak mellett két amerikai és két afrikai intézmény küldte el képviselőit.

A konferencia két, nemzetközi méretekben közérdeklődésre számot tartó témát vitatott meg: *Szakkészlegek a nagyvárosi könyvtárakban* (a megvitatott tanulmányt ld. e számunk 00. oldalán) és *A nagyvárosi könyvtárak szakkönyvtári tevékenysége*.

A vendégek megismerkedtek a FSZEK központjával és 3.sz. kelenföldi körületi könyvtárával, a győri megyei és városi könyvtárral, a Pestmegyei, az Országgyűlési, a pannonhalmi apátsági könyvtárral és az esztergomi Bibliotékával. A szakmaiak mellett számos kulturális programban vettek részt, hogy a rövid idő ellenére minél teljesebb képet nyerjenek az ország szellemi életéről.

A konferencia előkészítésére ez év januárjában fővárosunkba látogatott *P. van Suigchem* a szervezet elnöke és *P. J. Th. Schoots*, titkár. Utóbbi egyben az IFLA könyvtárépítési és automatizálási bizottságának elnöke, ezt az alkalmat felhasználva előadást tartott az új rotterdami városi könyvtár építési problémáiról, amelynek igazgatója. Ezt az előadást közöljük az alábbiakban.

INTA MEL

International
Association
of Metropolitan
City
Libraries

A ROTTERDAMI VÁROSI KÖNYVTÁR ÚJ ÉPÜLETE, GÉPESÍTTETTSÉGE

SCHOOTS, P. J. Th.

A rotterdami Városi Könyvtár az utóbbi tíz évben jó eredményeket ért el Hollandiában. Bizonyára nagy szerepet játszott ebben az a felismerés, hogy a közművelődési könyvtárak szerepet vállalhatnak a felnőttnevelésben, a társadalom tájékozódásában, jogvédelmében, – mindezt közvéleményünk nagyra értékeli. Hollandiában majdnem ezer nagyobb közművelődési könyvtár van, összállományuk meghaladja a 30 millió kötetet. Évente 150 millió kötetet kölcsönöznek.

A lakosság több mint 30%-a használja a közművelődési könyvtárakat. A kormány évente több mint 300 millió guildent (150 millió \$) költ a közművelődési könyvtárakra, s a helyi szervek ehhez még jelentős összegekkel járulnak hozzá.

1975 óta a közművelődési könyvtári munkát törvény szabályozza. Ez meghatározza a közművelődési könyvtár fogalmát, a követendő célokat és a finanszírozás módját. A törvény előírja, hogy a munkabérek 100%-át és az egyéb költségek 15%-át a kormány fedez-

ze. A költségek fennmaradó részét a helyi szervek vállalják. A személyzetre vonatkozó határozat rögzíti az alkalmazható létszámot, amely 1800 lakosonként egy fő.

Vannak egyéb, a parlament által még nem ratifikált jogszabálytervezetek is. Ezek a minimális állománymagysággal, a kurrens periodikumok számával, a könyvtáráépületekkel szemben támasztott követelményekkel és a nyitvatartási idővel kapcsolatosak.

A rotterdami Városi Könyvtár a közművelődési funkció mellett tudományos könyvtári feladatokat is ellát, mivel a könyvtár alapítása (1604) óta épülő állománya igen gazdag, ezért Dél-Hollandia tartomány déli részének regionális könyvtára is.

Hollandiában közművelődési könyvtárnak azt a könyvtárat nevezzük, amely bárki számára nyitva áll, állománya a kultúra és a társadalom valamennyi aspektusát képviseli. Állománya könyvekből, folyóiratokból, hanglemezekből és audiovizuális anyagokból áll. A könyvtár tájékoztató és nevelési célokat egyaránt szolgál. A könyvtártól elvárják, hogy más szervezetekkel (klubok, iskolák, szövetségek, művészeti társaságok és egyéb társadalmi, kulturális és oktatási intézmények) együttműködjék.

A rotterdami Városi Könyvtár tevékenységét kiterjeszti az egész városra. A könyvtár jelenlegi főépületében sajnos nincs elegendő hely központi gyermek, központi zenei és központi műszaki könyvtár számára. A raktárhoz hasonlóan e szolgáltatások is néhány másik épületben működnek. 17 fiókkönyvtár, 4 kis kölcsönzőhely, 4 gyermekkönyvtár és 2 bibliobusz üzemel. Van egy speciális részlegünk az iskolai könyvtári funkciók és egy másik az idős emberek ellátására.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne még számos javítanivaló. Így például Rotterdam egyes negyedeiben egyáltalán nincs könyvtári ellátás, számos más kerületben pedig kifogásolható. A személyzet létszáma nem elegendő a feladatok maradéktalan teljesítésére és nincs elegendő könyv, nem beszélve a hanglemezekről, filmekről és a videoszalagokról. A központi könyvtár ma már nem alkalmas eredeti funkciója teljesítésére. Sőt mi több, az 5000 m²-es épület túl kicsi. Már említettem, hogy a központi könyvtár számos funkciója több épületben szétszórva valósul meg. A helyzet javítására a könyvtár 1976-ban 15 éves tervet készített, mely összefoglalja városunk könyvtárakkal kapcsolatos teendőit, és az anyagi fedezet forrásait.

A tervből néhány részlet:

- A jövőben 25 fiókra lesz szükség. Meg kell szüntetni a kis kölcsönzőhelyeket és a különálló gyermekkönyvtárakat.
- 1991-re 584 000 lakossal számolva munkánkat maximum 325 fővel kell elvégeznünk.
- Ahhoz, hogy ezzel a kis létszámmal jó és jelentőségteljes munkát lehessen végezni, elkerülhetetlen a gépesítés.
- Rotterdamban 1991-ben a kölcsönzött könyvek számát 6 millióra tesszük.
- Amint a fiókkönyvtárakban gépesítettük a kölcsönzést, minden 35 000 kölcsönzésre egy munkatársat alkalmazunk majd.
- A szabadpolcos könyvelrendezéshez 65 könyvvel számolunk m²-enként, a raktári felállításhoz pedig 200 könyvvel.
- Az állomány évi 10%-át selejtezzük, ha a könyvtárban hanglemezek is vannak, ez az arány 12 %-ra rúg.

Érthető módon némi időbe telt, amíg a városi tanács 1976-os határozatának eredményei láthatóvá váltak. 1980-ban két új fiókkönyvtárral bővült a hálózat, a következő kettőt a közeljövőben nyitjuk meg és három további építését tervezzük megkezdeni 1981-ben. Az új központi könyvtár épületének alapkövét 1980. december 12-én tették le. A központi könyvtár katalógusa 1980. január 1-től gépesítve van, a kölcsönzésnyilvántartás gépesítése jelenleg a központi könyvtárra és három fiókra terjed ki. 1981-ben további nyolc fiók csatlakozik a rendszerhez. A pénzügyi részleg a közelmúltban kapott számítógépet.

A központi könyvtár építéséről

Bár a 15 éves terv valamennyi fejezete fontos erőfeszítést irányoz elő a rotterdami könyvtári munka színvonalának emelésére, az új központi könyvtár építése kapta a feltétlen prioritást. Az előkészületek már 1974. szeptemberében megkezdődtek. A polgármester és a képviselők tanácsa elnökletemmel építési bizottságot alakított. Ez a bizottság fogalmazta meg az építész számára szükséges információkat, azaz a tervezési programot. E szerint a kívánt épület legyen: „nyitott, barátságos, központi fekvésű, ahová bárki beléphet, s amely prominens helyet foglal el Rotterdam társadalmi és kulturális életében”.

A könyvtárnak figyelembe kellett vennie a népjóléti, oktatási, kulturális, szociális és művészi tevékenység egyéb oldalait is. Bár általában a könyvtárosok tudják mi a tervezési program, ilyen nagy épület esetén elkészítése gyakorlatilag csak több próbálkozás és tévedés után sikerül. Egyre újabb és újabb döntéseket kell hozni, különböző csomókat átvágni a szervezési és könyvtártechnológiai kérdéseket illetően, amelyek nagy fontosságúak az építés időszakában de a könyvtári tevékenység időszakában is. Ráadásul gyakran olyan kérdésekről van szó, melyeket *most* egész más szempöngből vizsgálunk, és amelyek gyakorlati megvalósítására évekkel a döntés hozatala után kerül majd sor. Olyan funkciókat is figyelembe kell venni, amelyekről gyakran alig lehet megjósolni, mennyire lesz szükség rájuk, nem beszélve arról, hogy milyen mértékben. Gondoljunk csak például az egyes AV-eszközök használatára, az iskolai könyvtári szolgáltatásokra és az idős emberek könyvtári ellátására.

1974-ben Rotterdamban két építési bizottság alakult: egy ún. nagy és egy kis építési bizottság. A nagyobb bizottság a városi tanács kulturális tanácsnokából, a könyvtárigazgatóból és igazgatóhelyettesből, egy építészből és a helyi szervek, a városfejlesztési és a tanácsi hivatal képviselőiből állt, a kisebb bizottságnak az építész és a könyvtár néhány dolgozója volt a tagja. Az építési bizottságok megbeszélésein részvevő építész nem volt azonos azzal, aki végül a tervezési megbízást kapta. A kisebb építési bizottság havonta 4–5 ülést tartott az elvi kérdések tisztázására, például: milyen legyen a tervezési program; mennyire legyen részletező; milyen általános követelményeket támasztunk az épülettel szemben; milyen szabványokat válasszunk; mekkora állomány nagysággal, hány kölcsönzéssel, könyvtárlátogatóval és hány fős személyzettel számoljunk; a meglévő épületet bővítsük-e, illetve, ha külön épületet építünk, használhatjuk-e majd együtt a régi és az új könyvtár-épületeket; stb., stb.

Az így összegyűlt adatokat és döntéseket közbenső jelentésben összegeztük. Ennek két célja volt: 1) a polgármester és a tanácsstagok közbenső tájékoztatása a megállapított szempontokról és hozzájárulásuk kérése ahhoz, hogy ezen az úton haladhassunk tovább, 2) további hitelek kérése az előkészületekhez.

A tervezési program végül a következő fő részekből áll:

- a) általános bevezető, mely röviden leírja az épület történetét, a városi könyvtári ellátást és a központi könyvtár funkcióját, a jelenlegi problémákat, a helyigényt, a követelmények kielégítésének lehetőségeit, az építkezés pénzügyi kihatásait, különösen a könyvtári törvénnyel összefüggésben;
- b) területkimutatás, mely elfogadott szabványok alapján adja meg az egyes egységek területigényét, leírja a különböző helyiségeket és kapcsolataikat, a közlekedési útvonalakat és a munkahelyek eloszlását a térben, valamint a tevékenységek lezajlásának időszámításait;
- c) általános műszaki követelmények (klímaszabályozás, hírközlés, biztonsági rendszerek, hangszigetelés, akusztika és szállítási rendszerek);
- d) függelék.

A tervezési programban a következő általános követelmények szerepelnek:

- az épület legyen
- nyitott és barátságos,
  - kitűnjön könyvtárjellege,
  - alkalmas legyen a jelenlegi és a (könyvtári törvény által előírt) jövőbeni feladatok ellátására,
  - 40 évig könyvtárként legyen használható,
  - jól hozzáférhető legyen mindenki számára,
  - központi fekvésű legyen,
  - könnyen megközelíthető legyen a környező területekről is,
  - rendelkezzen jó közlekedéssel (az épülethez és az épülettől egyaránt,
  - nyújtson lehetőséget a szállítási eszközök elhelyezésére.

A tervezésnél figyelembe veendő számadatok: 250 000 könyv szabadpolcon; 600 000 kötet a raktárban; 2200 kurrens folyóirat; 27 fiókkönyvtár számára nyújtott központi szolgáltatások; 190 fős személyzet az épületen belül; 1 millió kölcsönzés évente; 750 000 látogató évente.

A becsült területigény a következő (m²-ben): nyilvános helyiségek 7925; raktárak 3000; munkaszobák 2555; tartalék 10%, ez kb. 1348; összesen 14 823. A bruttó és netto terület különbsége 30%, vagyis 4400, az egész összesen 19 223 m².

A központi könyvtár funkcióit a tervezés számára a következőkben foglaltuk össze:

- a) a rotterdami közművelődési könyvtári szolgálat központi könyvtára.

Az új könyvtári törvény a közművelődési könyvtár fogalmát a következőképp határozza meg: „olyan könyvtár, amely mindenki számára hozzáférhető, amely a kurrens érdeklődésre számot tartó, a kultúra egészét reprezentáló könyveket, folyóiratokat és AV-anyagokat rendelkezésre bocsátja, s amely teljesíti a jogi előírásokat működési kiadásainak fedezete elnyerése érdekében”

- nagy háttérállományok és referenzállományok rendelkezésre bocsátása,

- az anyagok hozzáférhetővé tétele dokumentáció révén és tájékoztató részlegek segítségével,
- az egész könyvtári szervezet kiszolgálása különböző technikai és adminisztratív munkákkal, mint pl. könyvvásárlás, anyagbeszerzés, katalógizálás, kölcsönzésre való előkészítés stb.,
- igazgatási feladatok megoldása szervezeti, személyzeti, pénzügyi, tervezési, kapcsolatszervezési területen.

b) Tudományos könyvtár.

A könyvtárnak nagy és értékes könyvgyűjteménye van a teológia, a jog, a humán, valamint a társadalomtudományok területéről, köztük rendkívül értékes könyvek, kéziratok és röpiratok. Ezen kívül gazdag műszaki könyvgyűjteménnyel rendelkezik. Ez utóbbi most külön épületben, a Központi Műszaki Könyvtárban kapott helyet. A tudományos funkció e gyűjtemények épségben és egységben való megtartására kötelezi a könyvtárat.

c) Regionális könyvtár.

A 13 regionális könyvtár egyike a rotterdami városi könyvtár.

d) Fiókkönyvtár.

A központi könyvtár fiókkönyvtári feladatokat is ellát a saját kerületében.

Világos, hogy a funkciók ilyen általános leírása sok értelmezést tesz lehetővé. Fontos kérdések maradnak megválaszolatlanul, mint például:

- hány könyv kerüljön végül is szabadpolcra;
- szakrészlegekre osztott épületre van-e szükség;
- az állományépítésnél figyelembe veendő alsó és felső szint;
- egyben tartjuk-e a periodikumokat, vagy elosztjuk őket a különböző részlegek között;
- kell-e előadóterem, nyilvános büfé stb.;
- kell-e központi raktár stb.

1976 novemberében a polgármester és a képviselők megbíztak két holland építésszt, *Bakema* és *Weeber* professzort, hogy a tervezési program alapján készítsenek tanulmánytervet. Az építészek megbízása fontos döntés volt, amely a tervezés későbbi szakaszaira is kihatott. Egyrészt előnyös volt, hogy kitűnő építészek adták tudásuk legjavát, másrészt hátrányos volt, mivel ez a megoldás kizárta azt a lehetőséget, hogy a könyvtáros és az építész intenzív kapcsolatban álljon már a tervezés kezdő szakaszaiban.

Bakema és *Weeber* megbízásakor öttagú zsűrit hoztunk létre. (A könyvtár igazgatója is tagja volt ennek a bizottságnak.) 1977. augusztus 12-én a zsűri a lehető legnagyobb szótöbbséggel *Bakema* professzort javasolta megbízni a végső tervek elkészítésével. 1978. szeptemberétől 1979. július 31-ig folytak a végső terv munkálatai. A nagy és kis bizottság mellett néhány terv-teamet alakítottunk (egy „tervezési és építési”, egy „kivitelezés-előkészítési” és egy „környezeti” teamet), melyek egymástól függetlenül, a nagy építési bizottság egy tagjának elnöklete alatt működtek. Egy három fős központi team: az építész, a város építésze és a könyvtárigazgató volt hivatott a sürgős döntések meghozatalára. Talán hasznos lehet megemlíteni néhány tipikus vitatémát, hogy érzékelhessük, milyen problémákkal találja szembe magát a könyvtáros: módosítások az épület szerkezetében

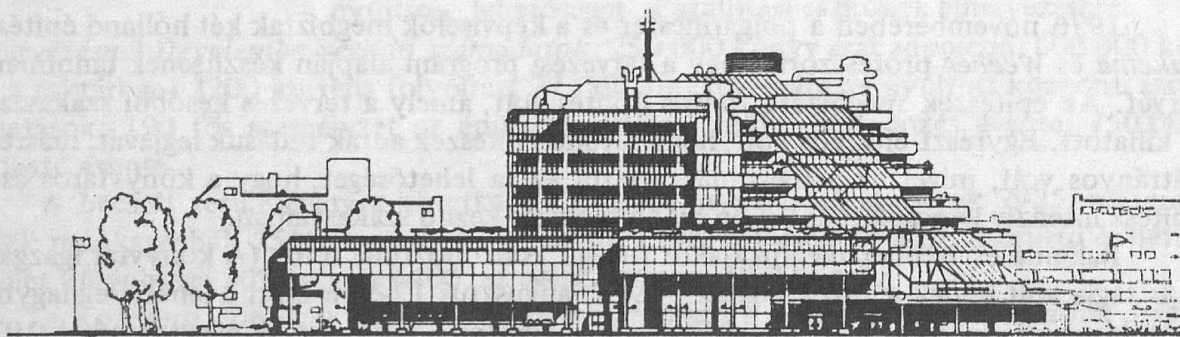
és kihatásuk az alapozásra; a mechanikus szellőzési rendszer kapacitása az egyes helyiségekben; az épület különböző részein szükséges lux-mennyiség; klimatizálás az előadóteremben, a foglalkozások szobáiban, a számítógépteremben, a büfében stb.; különböző megoldások az épület körüli közlekedés szabályozására; a páratartalom növelésére szolgáló berendezések, nehogy a relatív páratartalom az év nagy részében 45% alá essen; a toailettek mennyisége és elhelyezése stb.

A végső tervezés 1979. július 31-én fejeződött be. A teljes költséget 42 millió Dfl-re becsültük. Augusztus 1-től október 18-ig győzködtük a helyi hatóságokat, hogy a 42 millió guilderes költség elfogadható összeg a hön óhajtott központi könyvtárért. 1979. október 18-án a városi tanács elvállalta, hogy biztosítja a kért hitelt. Az építési szerződés megkötésének időpontjáig (1980. októberéig) elkészültek a kiviteli tervek és 1980. december 12-én megtörtént az alapkőletétel. Az építkezés teljes időtartama 3 év. Az épület 1983 végén kerül átadásra.

Nézzük most meg az épületet közelebbről:

A Hoogstraat (Fő utca) egy bevásárló utca a városközpontban. Ide került a könyvtár. Központi fekvésű, jó kapcsolata van a város egyéb részeivel, mivel az észak-déli vasút és a kelet-nyugati metró kereszteződésében fekszik. Az épület homlokzata elé üveg vízesés kerül. A pincében van a központi raktár, néhány technikai részleg, mint például a könyvkötészet, a sokszórosító és a fotórészleg, valamint a hivatalos gépkocsik parkolóhelye.

A földszinten található természetesen a főbejárat, amely a könyvvisszavételi és kölcsönzési pulthoz, a ruhatárhoz és a mosdókhöz, a mozgólépcsőkhöz és liftekhez, valamint a szépirodalmi és gyermekrészleghez vezet. Itt van az előadóterem, az öltözők, kiállítótér és a közösségi terek. A hírlapolvasót „szigetnek” terveztük, s a könyvtár előretolt bástyája a városban.

Az első emeleten folytatódik a szépirodalmi és a gyermekrészleg. A gyermekrészlegben dokumentációs központ, csoportos foglalkozásokra való helyiségek és meseszoba is található.

A második emelet a könyvtár szíve. Itt van a tájékoztatói részleg a katalógussal és a referenzskönyvtárral, a folyóiratolvasó és a rotterdami Időszerű Kérdések Dokumentációs és Tájékoztatói Központja.

A harmadiktól a hatodik emeletig kaptak helyet a tudományos könyveket tartalmazó részlegek, az épület sarkaiban vannak e részlegek raktárai. A harmadik emeleten van a történelem és földrajz, a helytörténet; s itt van a ritka könyvek gyűjteménye is. A negyedik emeleten van a zenei és az AV részleg. Zenei könyvek, kották, hanglemezek. Az ötödik és hatodik emeleten van a többi szakrészleg, mint például a természettudományoké.

Bár egy ilyen nagyarányú könyvtárépítés előkészületei is hatalmas feladatot jelentenek, legalább annyi munkába kerül az épület használatba adása. Ezen nem elsősorban a berendezést értem, amelyet magunk rendelünk meg és szállításkor magunk ellenőrizzük, természetesen az építészek tanácsait meghallgatva. A birtokbavétellel kapcsolatos előkészületeken olyan dolgokat értek, mint például:

- az összes könyv megmozgatása,
- a gyűjtemény kiegészítése, a hanglemez-, dia-, film- és videokazetta-gyűjtemény kiépítése stb.,
- az ezzel kapcsolatos összes feldolgozó munka,
- az új épületből adódó szervezeti változások.

Ezzel kapcsolatosan megbeszélések sorát tartottuk, hogy az érintettek is hallathassák véleményüket. Az előkészülettel kapcsolatos problémák megoldására háromtagú csoportokat alakítottunk a következő kérdésekben való szaktanácsadás céljából: tájékoztató részlegek, szépirodalmi részlegek, ritka könyvek gyűjteménye, hírlapok és folyóiratok, személyzeti kérdések, kapcsolatsezervezés és propaganda, műszaki szolgáltató részlegek, állománygyarapítás, gyermekrészleg, iskolai könyvtári szolgáltatások, az idősek, betegek és hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása, katalógusok, büfék stb.

Központi irányító csoportot alakítottunk a könyvtár birtokbavételének előkészítésére. Öt tagja a következőkből áll: a könyvtárigazgató és helyettese, az igazgató titkárnője, az alkalmazottak tanácsának képviselője és a végrehajtó csoport vezetője. A végrehajtó csoport azokból az alkalmazottakból áll, akik néhány éven át kizárólag vagy részben a tényleges előkészületekkel lesznek elfoglalva, mint például a raktárból szabadpolcra kerülő könyvek jelzetelese, a katalógusok korrekciója stb.

Gépesítés

A könyvtárigazgatókat állandóan nyomasztja az a probléma, hogy a nagymennyiségű munkát hogy lássák el kislétszámú személyzettel. Nem csoda tehát, hogy előbb vagy utóbb fontolgatni kezdjük, nem hozhat-e az egyes műveletek gépesítése némi könnyítést. Ezen a ponton a legtöbb könyvtáros agyán átfutó gondolatok a következők:

Fujj! Gépek!

Sok lesz a probléma!

Várjunk még inkább vele!

Sokba fog kerülni!

Életem végéig eltarthat!

Hogy és mikor kezdjük hozzá?

Meglehetősen kitartásra van szükség, mert a gépesítésnek hatalmas a szakirodalma és erőteljesen eltér a szakemberek véleménye. Ha valaki döntéseit megfelelő szaktudással akarja megalapozni, fokozatosan meg kell ismerkennie a különböző lehetőségekkel.

Véleményem szerint *akkor kell áttérni a gépesítésre, ha:*

- 1) sok olyan visszatérő művelet van, amely könnyen elvégezhető géppel;
- 2) a könyvtári munka bizonyos fázisainak színvonalát jelentősen javíthatná a gépesítés;
- 3) a költség-haszon elemzés pénzügyi szempontból igazolja a gépesítés ésszerűségét.

Ki kell jelenteni, hogy a gépesítésről való döntés nem születhet azért, hogy a rossz szervezés eredményeit így korigáljuk. Bár a gépesítési szándék elengedhetetlenné tesz bizonyos szervezeti változásokat, tévedés lenne azt hinni, hogy a gépesítés helyrehozhatja a rossz szervezetet. *Mit lehet gépesíteni a közművelődési könyvtárban?* A kölcsönzés-nyilvántartást, a katalógusokat, a beszerzések nyilvántartását, a folyóiratnyilvántartást, a bibliográfiai és adattájékoztatót, a pénzügyi nyilvántartásokat, a fizetések ügyintézését.

A rotterdami tapasztalatok alapján a katalógusokról és a kölcsönzés gépesítéséről ejtek szót.

Katalógusok

A cédulakatalógus igen nehézkes egy nagykönyvtárban. A katalogizálás és osztályozás időigényes. Az új cédulák besorolása és a katalógus felfrissítése sok időbe telik. Még többre akkor, ha például, mint Rotterdamban van szerzői, cím szerinti, tárgyszó- és szak-katalógus is. És ha sok gond-baj árán el is készül az olvasói katalógus, ez az egyetlen példány belőle. A katalógus másolása, akár a fiókkönyvtárak számára, szóba se jöhet. A helyzet tehát korántsem kielégítő. Amikor a katalógus gépesítése mellett döntöttünk egy dolog biztos volt: *nem akartunk cédulakatalógust*. A gépesítés lehetőségeit fontolgatva a következő kérdéseket tettük fel magunknak:

- magunk gépesítsünk vagy várjunk másokra,
- átvegyünk egy létező katalógusrendszert, vagy mi fejlesszünk ki egyet; van-e hozzá számítógépes program,
- magunk végezzük-e el az egész katalogizálási munkát, vagy sem,
- együttműködünk-e a PICA elnevezésű holland rendszerrel, melyhez számos holland egyetemi könyvtár kapcsolódott,
- együttműködés vagy sem, milyen katalogizálási szabályokat alkalmazzunk,
- milyen igényességgel katalogizáljunk,
- ha másoktól átveszünk címeket, betápláljuk-e *mi is* címeinket abba a rendszerbe,
- ha függetlenül dolgozunk, milyen formátumot alkalmazzunk,
- milyen katalógusokat akarunk és milyen gyakran tesszük azokat naprakésszé,
- on-line vagy off-line rendszer lenne-e a legjobb megoldás,
- milyen outputot szeretnénk,
- képes-e más cég előállítani a kívánt katalógusokat,
- ha igen, mire van szükség ehhez,
- milyen berendezésekre van szükség,

- hol helyezzük el ezeket a berendezéseket,
- milyen még fejlesztés alatt álló könyvtári rendszerekhez kapcsolhatnánk a katalógusrendszert,
- milyen költségek merülnek fel és mekkora a várható haszon?

Először is rögzíteni kell a követelményeket, megkülönböztetve a szükségeseket és kívánatosakat vagy éppen óhajtottakat, de az elkerülendő, szükségtelen teendőket is. Ez a kiindulási pont! Ezután következik a szakemberekkel való konzultáció, hogy tiszta képet kapjunk a lehetőségekről és a kivihetetlen dolgokról, a jó és a szükségtelen dolgokról, arról, hogy mely óhajaink reálisak, mi költséges és mi megfizethető, mi a reális elgondolás és mi a légvár. Csak ezután lehet döntést hozni és megpróbálni lehetőleg rugalmas megoldást találni.

Rotterdam esetében *a lehetséges, jó, reális, megfizethető a következőket jelentette:*

- katalógusra mindig szükség lesz;
- katalógusrendszerünk a teljes címleírást tartalmazza, a szerzői, tárgyszó és szak-katalógusból álljon;
- pénzügyi szempontból a mikrofilm tűnik a legjobb output formának;
- havonta egyszer elegendő naprakész állapotba hozni;
- e katalógusok másolata az összes fiókban rendelkezésre álljon;
- szeretnénk más intézmények állományában lévő művek címleírását is beépíteni;
- ezért el kell fogadnunk az új katalogizálási szabályokat és egységes csereformátumot kell alkalmaznunk;
- tudjuk, hogy jelenleg a PICA-tól nem várhatjuk katalógusaink címleírásait és gyanítjuk, hogy a jövőben sem;
- magunknak kell saját címeink inputját elvégezni és ehhez szükség van bizonyos berendezésekre;
- a feldolgozáshoz igénybe vesszük a rotterdami Városi Számítógépközpont és egy COM vállalat szolgáltatásait, – a rotterdami Városi Számítógépközpontban a Siemens BIKAS-programot alkalmazzuk majd;
- a gépesítéshez nincs szükség plusz személyzetre, illetve más összetételű munkatársi gárdára;
- egy év elteltével értékelést végzünk, hogy döntéseink helyesek voltak-e, megszűltek-e a várt eredmények és reálisak voltak-e a pénzügyi számítások;
- az értékelés alapján döntünk az esetleges módosításokról.

Tehát gépi katalógus létrehozását határoztuk el. Ez a következőképpen épül fel: Hewlett-Packard 2640 B típusú terminálok segítségével a címadatokat kazettára írjuk. A kazetta tartalmát telefonon átadjuk a Városi Számítógépközpontnak. A Siemens számítógép havonta egyszer lefuttatja a BIKAS katalógusprogramot. Ennek segítségével a címeket a rendszó, a cím, a tárgyszavak és a SISO-kód szerint rendezi. A szalagot a rendezett adatokkal elküldik a COM-ot előállító vállalatnak, ahol az információt mikrofilmre viszik. Minden januárban novemberrel bezárólag kumulálják az egyes hónapok címeit. Decemberben a rendelkezésre álló összes címet kumulálják. Mivel BIKAS programokat alkalmazunk, BIKAS formátumot használunk, ez kompatibilis a leggyakrabban használatos formátumokkal (MARC, PICA). A Hewlett-Packard terminálok lehetővé teszik az

input adatok ellenőrzését és ugyanakkor a szükséges korrekció véghezvitelét. A terminálok 256 jel bevitelére alkalmasak.

A fiókkönyvtárakban és a központi könyvtárban több helyen lesz hozzáférhető a mikrofilm másolata.

Elképzeléseink szerint körülbelül egy év múlva munkamódszerünket a következőképpen változtatjuk meg: on-line kapcsolattal csatlakozunk a PICA-hoz. (Mint már említettem, Hollandiában üzemel egy PICA elnevezésű bibliográfiai rendszer, mely egy sor egyetemi könyvtár és a Királyi Könyvtár együttműködése révén valósul meg. Jelenleg a PICA rendszer körülbelül másfél millió tételt tartalmaz. A kapcsolódó könyvtárak címlírásokat meríthetnek a rendszerből. Bennünket nagyon érdekel ez a rendszer, annál is inkább, mert a teljes holland bibliográfiát fogja tartalmazni.) A bennünket érdeklő címeket szalagon megkapjuk a PICA-tól. Fordító program segítségével a PICA-formátumot BIKAS formátummá alakítjuk át.

Kölcsönzésnyilvántartás

A közkönyvtárakban gépesíthető feladatok közül a kölcsönzésnyilvántartás az, amelynek gépesítésével a legtöbb időt lehet megtakarítani. A rotterdami Városi Könyvtár évente 5 millió könyvtári egységet kölcsönöz. Sok könyvre vesznek fel előjegyzést, és számos könyv után szednek be késedelmi díjat. Az olvasók beiratkozási díját is könyvelni kell stb.

1976-ban az NBLC, a Holland Könyvtári és Olvasási Központ, a Kulturális és Népjóléti Minisztériummal közösen a közkönyvtárak gépesítésére létrehozott egy bizottságot, mely a Kulturális Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Városok Gépesítésfejlesztési Alapja, a Közkönyvtárak Felügyelete, az NBLC és a közkönyvtárak képviselőiből áll. Elnökének engem neveztek ki. Az irányító bizottság egy *kölcsönzégépesítési kísérleti tervet* javasolt.

A terv célja a következő volt:

- modellként és példaként szolgáljon más könyvtárak számára;
- kísérletként szolgáljon a gépesítés gyakorlati hasznosságának kipróbálására és annak megállapítására, hogy a gépesítés mennyire képes a könyvtári munka hatékonyságát növelni a minőség javításával egyidejűleg. Ennek érdekében több kritériumot kellett megállapítani, melyek segítségével a kísérleti tervet ki lehet próbálni (figyelemmel kellett lenni a munkaerő-takarékosságra, a szolgáltatások színvonalának javítására stb.),
- jelentse a kezdő lépést a közművelődési könyvtárak funkciójának megvalósítását segítő modern tájékoztató apparátus használata felé.

A kísérleti terv általános céljai

Ami a tartalmát illeti, a kísérlet egy új információs rendszer tervezésére és gyakorlati kipróbálására korlátozódik, amely a közművelődési könyvtárakban a kölcsönzés megfelelő nyilvántartását segítené elő.

A „kölcsonzésnyilvántartást” itt szélesen értelmezzük, magában foglalja tehát az előjegyzéseket, a bírságok elkönyvelését, a kölcsönzők nyilvántartását stb.

A kísérlet ilyen behatolására azért volt szükség, mert:

- egy olyan kísérlet, amely a kölcsönzési funkciót érinti, valószínűleg nem jár kockázattal a későbbi átfogó fejlesztési elképzelések szempontjából. Más szóval, a „kölcsonzési” kísérletben nincsenek olyan döntési pontok, amelyek jelen pillanatban alaposabb, részletesebb megfontolást igényelnének az országos alkalmazhatóság és a gépesítés szervezése szempontjából.
- A könyvtár teljes kölcsönzési tevékenysége igen munkaigényes. Kézenfekvő tehát, hogy az ilyen előzetes kísérlet igyekezzék a munkaigényes műveletek kiküszöbölésére koncentrálni, tehát a kölcsönzési tevékenység gépesítésére. Ilyen módon ugyanis a kvalitatív munkaerők egy része felszabadulhat a színvonalasabb könyvtári feladatok elvégzésére használható fel.

Az irányító bizottság beszámolója *az új rendszerrel szemben támasztott követelményeket az alábbiakban fogalmazza meg* (a követelményeket csökkenő fontossági sorrendben közöljük a munkaerőtakarékosság és a minőségjavítás szempontjából):

- A tömegesen kölcsönzött és visszahozott könyvmennyiség gyors kezelése.
- A kölcsönzött és visszavett tételek gyors áthaladása, (előfordul ugyanis, hogy a helyreosztandó könyvek a pulton maradnak és kölcsönzésre nem állnak rendelkezésre).
- Pontos és megbízható nyilvántartás a kölcsönzések, visszavételek és hosszabbítások adatairól.
- A bírságok nyilvántartása.
- A kölcsönzési határidőt túllépő olvasók figyelmeztetése, az olvasók egyszeri vagy többszöri felszólító levelének megírása.
- Előjegyzés egy műre vagy egy adott példányra, az előjegyzés törlése az olvasó kérésére.
- Értesítés arról, ha a könyv átmenetileg nem áll rendelkezésre (pl. kötészeten van vagy más könyvtárnak kölcsönözték).
- Előjegyzett könyv visszaérkezésének jelzése és értesítés küldése, hogy a kért mű (példány) beérkezett.
- Lehetőség más könyvtárakkal lebonyolított könyvtárközi kölcsönzés adatainak rögzítésére és használatára.
- Statisztikai adatszolgáltatás: kölcsönzések száma, kölcsönzők száma a használatos statisztikai bontásokban stb.
- A kölcsönzőjegyek érvényességének ellenőrzése, az illegális olvasók kiszűrése.
- Egyes olvasók számára napi olvasójegy kiadásának lehetősége.
- Annak megakadályozása, hogy nem kölcsönözhető könyveket kivigyenek.
- Lehetőség arra, hogy speciális esetekben visszavételkor vagy kölcsönzéskor azonosítsák az olvasót (pl. előjegyzése van, nem megfelelően használja a könyvtárat stb.).

A dokumentumok és az olvasók file-jába több adat felvételét határoztuk el, ugyanis a könyv és a kölcsönzők száma nem nyújt elegendő információt.

Dokumentumfile

Szerző	csak egy szerzőt vagy más kulcsszót
Cím	
Kiadáskód	az ISBN alapján
Kiadási kód	csak a második és a következő kiadásokat kell jelölni
Megjelenés éve	
A kölcsönzési tétel típusa	az előjegyzések jelölése
A könyv száma	egyedi azonosító szám, melyet az NBLC központilag ad ki. Ha a könyvnek nincs LID (Lektor Informatie Dienst) száma, fiktív LID számot kap.
ISBN szám	ha ismert
Kötetszám	ha többkötetes a mű
Kategória (pl. a statisztikához)	a következő felosztás szerint felnőtt: szépirodalom (ismeretterjesztő) kézikönyvtár gyermek: szépirodalom (ismeretterjesztő) kézikönyvtár
Számregiszter	a könyvre vonatkozó előjegyzések sorszáma

Olvasói file

A kölcsönző neve	
Címe, lakhelye, irányítószáma	
Gyermek/ifjúsági/felnőtt	
Kölcsönzési kategória	kötésre, könyvtárközi kölcsönzésre stb.
Utolsó kölcsönzés ideje	ifjú olvasók esetén alkalmazzuk
Születési év, hó	
Kölcsönző száma	
Kategória	statisztikához: felnőtt/ifjúsági/gyermek
A beiratkozás és törlés ideje	

Ezután következett a *használható hardware kiválasztása*. A külföldi könyvtárak és könyvtári rendszerek tapasztalatai alapján három cég neve merült fel, amelyek ezen a területen működnek és hardware-jüket a közművelődési könyvtár igényeihez igazították. Az angol Automated Library Systems (ALS), az ugyancsak angol Plessey és az amerikai CLSI.

Az első lépcsőben a CLSI kiesett, mivel ez a megoldás túl sokba került volna és a cégnek nincs európai irodája. Az ALS és a Plessey alapos értékelése és összehasonlítása után az irányító bizottság végül az ALS-t választotta, mégpedig a következő érvek alapján:

- Az ALS rendszer flexibilis és a megrendelő igényeihez igazítható (a Plessey cég ugyanakkor merev rendszert szállít; a megrendelő által kért módosításokra nincs lehetőség; az ALS-hez más perifériák és mini számítógépek is csatlakoztathatók).
- Az ALS perifériák többet tudnak, mint a Plessey cégé.
- Az ALS programok többsége Fortran IV. programnyelven íródott, a módosítás ezért egyszerűbb.

Végül az irányító bizottság a rotterdami Városi Könyvtár egyik fiókkönyvtárát választotta a kísérlet színhelyéül. A beszerzett ALS rendszer a következőkből állt: SEL

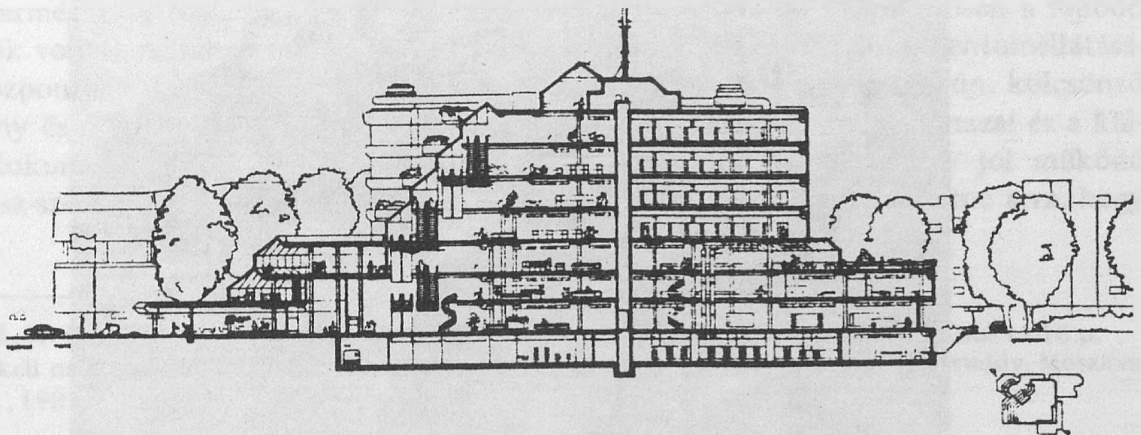
32/57 számítógép, 512 K szavas kapacitású beépített memóriával, három darab 300 Mbyte kapacitású mágneslemezegység meghajtóval, egy mágnesszalagos egység meghajtóval és egy sornyomtató. Rendeltek ugyanakkor egy tartalékrendszert is, az ún. „VI. rendszert” (a tartalékrendszer ha a számítógép váratlanul elromlik automatikusan átvesz néhány fontos funkciót, s így a közvetlen kölcsönzési műveletek, a visszavétel és a kölcsönzés, valamint az előjegyzések rendben mennek tovább, az adatbázishoz azonban nem lehet hozzáférni), a kísérletet végző fiókkönyvtár számára pedig két terminált és egy képernyős egységet. Ezeket rögzített, 1200 BAUD vonallal csatlakoztatják a számítógéphez. A rendszerbe 2,5 millió könyv rövidített leírása és 1 millió teljes leírás fér. Ugyanakkor 500 000 kölcsönző adatait tartalmazhatja.

A kölcsönzés menete a következő: a könyv végigmegy egy asztalon. A könyv belsejébe címkét ragasztanak, amely az egyedi azonosító számot tartalmazza. Kölcsönzéskor a könyvet nem kell kinyitni. Az olvasó kölcsönzőjegyét be kell helyezni az asztalon lévő nyílásba. Amíg a könyv végighalad az asztalon, a kölcsönző és a könyv száma rögzítődik. Az asztalnak van egy kiálló széle, amely – ha minden rendben van – lesüllyed és tovább engedi a könyvet. Ha bármi probléma van, ez az akadály nem engedi tovább és a készülék egyidejűleg egy vagy több fényjelet ad. Például, ha előjegyzés van a könyvre, illetve ha bírságot kell fizetni. Ebben az esetben a bírság összegét is feltünteti. Jelzi azt is, ha a könyv más könyvtár állományába tartozik, ha a kölcsönzővel közölni akarunk valamit, ha a kölcsönzést meg kell állítani stb.

További tervünk a katalógus és a kölcsönzés gépesítésének integrációja, mivel mindkét rendszer használja az ISBN számot, ez lehetséges. Amint elkészülnek a programok, a katalógusban található teljes leírásból kerülnek ki a rövidített címek a kölcsönzés számára.

(Fordította: HEGYKÖZI Iona.)

A rotterdami Városi Könyvtár új épületének szakmai programja, alaprajzok és egyéb, az új könyvtárral kapcsolatos dokumentumok az OSZK–KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.
(– a szerk.)

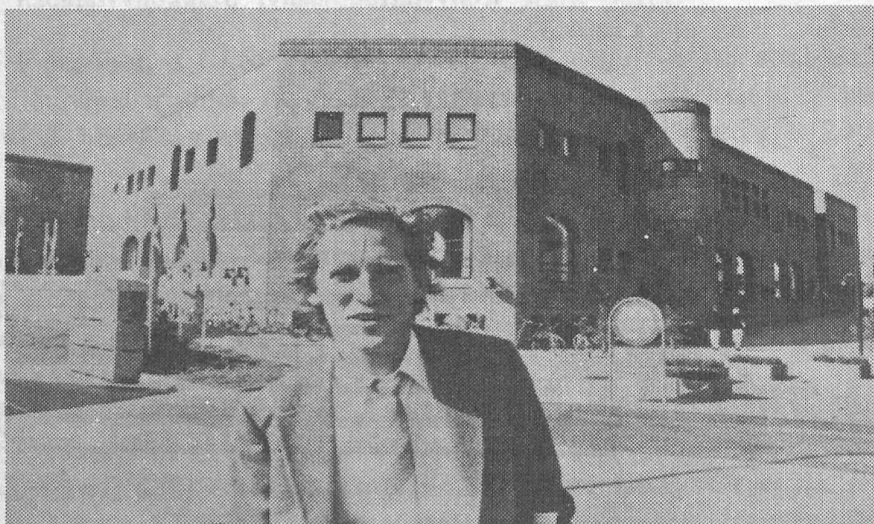
Könyvtár

vagy

erőd?

Hostebro dán város új könyvtáráról heves viták folynak a városban és könyvtári körökben: szép-e, nem-e? Tervezője, H. Dall – mint az alsó képről láthatjuk – mindenesetre büszke rá.

(Bogens Verden, 1981. 8.sz.)